

5. Širši razvoj družbene preventivne dejavnosti zahteva tudi aktivnejšo vlogo znanosti. Vsi organi in institucije, ki so v to dejavnost vključeni, se morajo nasloniti na znanost in znanstvene analize. V tem smislu ustava že nalaga sodiščem, da morajo analizirati položaj na svojem območju in s svojimi

mi spoznanji seznanjati tudi vse druge organe in organizacije. Dr. Milutinović predlaga na koncu svojega referata, naj se ta dolžnost razširi na vse organe kazenskega pravosodja in na druge organe, ki se ukvarjajo s preprečevanjem kriminalitete ter drugih socialnopatoloških pojavov.

Vloga javnosti pri zatiranju kriminalitete

(Koreferat)

Prof. dr. Ljubo Bavcon

I.

Prevenција kot družbena dejavnost

Tov. Milutinović je za to posvetovanje pripravil sistematičen referat in v njem obdelal mnoga vprašanja v zvezi z vlogo javnosti pri preprečevanju kriminalitete. Zato sem se odločil, da bom v koreferatu načel samo nekaj problemov, ki nastajajo v zvezi s sodelovanjem družbenih sil in javnosti nasploh v boju proti kriminaliteti.

1. Družbena integracija posameznikov

Že Milutinovićev referat omenja poglavitne razloge, ki govore za to, da bi bilo v boju proti kriminaliteti potrebno vse večje in odločnejše sodelovanje družbenih sil. Vendar se mi zdi, da bi bilo treba še posebej poudariti tesno povezanost med objektivnimi, spontanimi in z zavestno dejavnostjo sproženimi družbenimi gibanji po eni strani ter gibanjem kriminalitete po drugi strani. Sodobna družbena gibanja imajo namreč za posledico vrsto pojavov, ki zelo hitro odpravljajo zadnje ostanke starih oblik družbenega življenja. Priče smo hitrega naraščanja velikih mest, velike fluktuacije prebivalstva v raznih oblikah emigracije in imigracije. Priče smo razkrajanja nekdanj trdno povezanih družin, slabljenja posameznikove razredne, stanovske ter poklicne pripadnosti in podobno. Dokler so ljudje živeli v ožjih rodbinskih, vaških, krajevnih in mestnih skupnostih, je vsakdo poznal vsakogar, družbeni položaj, ugled in vrednost posameznika pa so bili v takšni skupnosti natančno določeni. Notranja povezanost posameznikov s skupnostjo je delovala kot močno sredstvo za urejanje odnosov med ljudmi, hkrati pa je posamezniku nalagala dolžnosti, ki se jim ni mogel izogniti, ne da bi se pri tem osmešil, osramotil ali onemogočil in s tem izgubil svoj ugled ter družbeni položaj. Družbeni položaj je bil pogoj za posameznikove uspehe, medtem ko ima danes

uspeh, zlasti denarni uspeh, za posledico družbeni položaj.

V razvitih deželah Evrope in Severne Amerike se je takšna družbena struktura začela rušiti že v sredi in ob koncu prejšnjega stoletja, vzporedno s hitro industrializacijo in urbanizacijo. Današnje socialistične dežele so bile večinoma zaostale dežele in se je v njih začel ta proces šele po revoluciji, je pa zaradi relativne zakasnitve toliko hitrejši. Omenjeni procesi nujno sprožijo takšne pojave, kakršni so razkrajanje starih moralnih načel in etike, včasih celo tudi tistih vrednot, ki so postale že sestavni del splošne človeške moralne zakladnice. Razkrajajo se zelo hitro, ker jih nič več ne podpira trajnejša in trdnjša pripadnost posameznika nekemu okolju, neki skupini in normam, ki vladajo v njej. Nekatere posledice teh pojavov so nam znane kot atomizacija družbe, osamljenost in izoliranost posameznika, pa tudi njegov občutek nevezanosti na kakršne koli družbene norme. Vezi med omenjenimi družbenimi gibanji in gibanjem kriminalitete so nesporne.

Zanimiva je ugotovitev, da se v vseh deželah, ki jih je zajel zgoraj opisani proces, pojavljajo hkrati tudi poskusi ponovnega integriranja ljudi v najrazličnejših oblikah. Množica društev in grupiranje ljudi na različni razredni in stanovski ravni v zahodnih deželah ima po vsej priliki isto ozadje, da se namreč okrepi družbena povezanost ljudi, kakršno nahajamo tudi v povezoivanju v delovnih kolektivih, družbenih organizacijah, uličnih in stanovanjskih skupnostih, zadrukah in kolhozih v socialističnih deželah.

Danes je še posebej težko reči, ali so ravno to tiste oblike, ki so potrebne v socialistični družbi, da bi zamenjale prejšnje oblike, po katerih se je posameznik povezoval v družbo nasploh. Toda vsekakor je videti, da se v sodobni industrijski in urbanizirani družbi manjše družbene skupnosti, kot so stanovanjske skupnosti, družbene organizacije, delovni kolektivi in komune, kažejo kot uspešna oblika za zavestno podrejanje posameznika

meznika določenim nujnim normam družbene-
nega sožitja in v tem smislu tudi kot oblika
za preprečevanje kriminalitete.

2. Kriminaliteta kot eden izmed družbenih pojavov

Poleg drugih argumentov, ki so bili že
omenjeni, dokazuje takšno razmišljanje, da je
za uspešnejšo borbo proti kriminaliteti po
svetu nasploh, posebej pa še v socialističnih
deželah, treba angažirati širše družbene sile.
Kriminaliteta zares spremlja družbeni razvoj
od nastarejših dob, toda pojavljala se je kot
obrobni družbeni pojav. Med seboj trdno po-
vezane skupine so izgnale iz svoje sredine
tistega izjemnega posameznika, ki se ni po-
koraval veljavnim etičnim, moralnim in prav-
nim pravilom. Takšen posameznik je bil iz-
postavljen preziru in izročen policiji, sodi-
ščem in zaporom, ki so se kazali kot nekakšni
organi za čiščenje družbe smeti in umazanije.
Toda danes kriminaliteta ni izjemen in ob-
roben družbeni pojav, marveč je pojav, ki
stoji v središču družbenih dogajanj in je po-
vezan z vsemi družbenimi materialnimi in
moralnimi gibanji. Valov različnih kriminal-
nih in parakriminalnih pojavov, kakršni so
na primer huliganstvo, alkoholizem, narko-
manija, tako imenovana gospodarska krimi-
naliteta in podobno, nikakor ne moremo izo-
lirati od zgoraj omenjenih gibanj. Marsikaj
na primer ugibamo o vzrokih mladinskega
kriminala in huliganstva, toda nekaj je očit-
no, da namreč takšne pojave redno nahajamo
v družbah, ki preživljajo krizo nekih dotlej
nedotakljivih vrednot in norm, v družbah,
kjer najbolj vulgaren materialistični interes
prevladuje nad vsako drugo človeško vred-
noto, in v družbah, kjer so oficialne resnice
diametralno nasprotne stvarnosti.

Tako eminentnih družbenih pojavov, ka-
kor so kriminaliteta in njej podobni pojavi,
potemtakem danes ne moremo prepuščati
samo in izključno organom kazenskega pra-
vosodja. Le kot primer hočem omeniti
sezonsko delovno silo, proti kateri javno
mnenje čestokrat izraža odpor, ker se med
sezonskimi delavci pogosto najdejo storilci
kaznivih dejanj. To vprašanje je namreč, če
ga globlje pogledamo, mnogo širše in bolj za-
pleteno, kot je na zunaj videti, tudi če imamo
pred očmi sicer le zares slabe življenjske raz-
mere sezonskih delavcev. Vprašanje je poli-
tične, gospodarske in moralne narave. Naša
družba bi se morala ukvarjati s tem vpraša-
njem in se vprašati, ali sme v naši družbi na-
biranje, izkoriščanje in nameščanje te delovne
sile potekati tako neorganizirano, kakor je
bilo to doslej. Nadalje se moramo vprašati,
ali naj težimo za tem, da ljudi sezonsko za-

poslujemo, ali pa jih stalno nameščamo.
Vprašanje je, ali ne bi bilo treba vplivati tudi
na javnost, da bi te delavce sprejela medse,
ne pa jih povsem izolirala, kakor se to danes
dogaja.

To vprašanje puščam seveda neobdelano
in odprto, ker sem hotel samo pokazati na
zelo obširna družbena vprašanja, od katerih
so v prvi vrsti odvisni tako obseg kot tudi
oblike in družbena nevarnost kriminalitete.
Kakor rešitve vseh družbenih vprašanj tako
si tudi rešitve tega vprašanja ne moremo v
današnjih naših družbenih razmerah niti mi-
sliti brez sodelovanja družbe neposredno v
raznih že obstoječih in bodočih oblikah sa-
moupravljanja.

3. Narava družbene reakcije proti krimina- liteti

V sodobni kriminalnopolitični in krimi-
nološki literaturi pogosto naletimo na dvom
o učinkovitosti in upravičenosti splošnopre-
ventivne funkcije kaznovanja. Navidezno ne-
učinkovitost kaznovanja v splošnopreventiv-
nem smislu navajajo tudi kot argument za
 uvedbo takšnih kriminalnopolitičnih ukrepov,
ki bi morali biti usmerjeni izključno le na
posameznika in njegovo resocializacijo. Ven-
dar se mi zdi, da je takšno stališče dvakrat
zgrešeno.

a) Najprej moramo povedati, da krimi-
naliteta kot družbeni pojav ne obstoji sama
od sebe, marveč je s tisoči vezmi povezana
z družbenim gibanjem. Posamezno kaznivo
dejanje in njegov storilec sta lahko seveda
za družbo malo nevarna, če gre za posamezen
pojav. Če bi šlo za takšne pojave, tedaj bi
zares zadostovalo le, da bi zagotovili resocia-
lizacijo tega izjemnega posameznika. Kadar
pa se neka kazniva dejanja pojavljajo v več-
jem obsegu, tedaj lahko to pomeni precej hud
družbeni problem, in to ne le zaradi mate-
rialne škode, ki jo povzročajo. Naraščanje
neke vrste kriminalitete je v prvi vrsti po-
kazatelj, ki kaže na to, da neka družbena
vrednota ali dobrina ni zadosti in trdno za-
koreninjena v zavesti ljudi, da obstoji prepad
med tem, kar je oficialno proglašeno za vred-
noto, in tem, kar v resnici obstoji v zavesti
ljudi. Naraščanje neke vrste kriminalitete ali
njej podobnih pojavov kaže po drugi strani
tudi na to, da vladajo na nekem področju
družbenega življenja nered, dezorganizacija
in druge slabosti, ki se kažejo kot splošni
ali posebni pogoj omenjenih pojavov.

In v tem tiči po mojem mnenju zamota-
nost vprašanja glede zatiranja kriminalitete
nasploh in še posebej glede vloge javnosti
pri tem zatiranju. Reševanje takšnega pro-
blema (na primer problemov odnosov ljudi

do družbene lastnine) očitno presega okvir resocializacije posameznika, presega tehnične ukrepe za zavarovanje premoženja ali življenja ljudi, pa celo tudi okvir kazenskopravne represije. Gre za to, da se neka dobrina ali neka vrednota zakorenini v družbeni zavesti, v družbeni morali. Samo tedaj, če bodo postali na primer družbena lastnina ali življenje in zdravje ljudi ali prometna disciplina itd. nedotakljivi elementi družbene zavesti, bodo te uradno proglašene vrednote in dobrine zares zavarovane in bodo napadi proti njim samo še posamezni ekscesi.

Družbene vrednote, moralni in etični pojmi rastejo iz družbene biti, v kateri ima materialna osnova v končni posledici odločilno vlogo. Ali, kakor pravi Marx, družbena bit je zavestna bit. Družbene vrednote ne nastajajo avtomatično iz materialne osnove, čeprav jih le-ta pogojuje, marveč se v družbo vnašajo zavestno zaradi njenega normalnega delovanja in razvoja. Vnaša jih tisti razred, katerega subjektivne koristi se trenutno ujemajo z objektivnimi nujnostmi družbenega gibanja. Vnaša jih s svojimi filozofskimi, idejnimi in moralnimi pojmi, z umetnostjo in kulturo, pa tudi s kazenskim pravom.

Kazenskopravna družbena reakcija je v tem procesu, ali bi morala vsaj biti, le skrajšen ukrep. Druge omenjene družbene dejavnosti (idejno-politična, filozofsko-moralna, kulturna, vzgojna, socialna itd.) so za socialistično družbo ne le načeloma primernejše, marveč tudi praktično učinkovitejše. Glede na to lahko tudi tu poudarimo nekaj bistvenih nalog družbenih sil. Te naloge imajo velik pomen za uravnoteženo družbeno gibanje nasploh in posebej še za družbeno preprečevanje. Pomembne bi bile naslednje:

1. skrbeti je treba za veliko moralno čistost sleherne politične in druge družbene dejavnosti;

2. odpraviti je treba prepad med besedami in dejanji;

3. skrbeti je treba za čimvečjo pravičnost v družbenih odnosih;

4. skrbeti je treba za to, da se bo resnični položaj človeka posameznika čimbolj približal tistemu položaju, ki ga proklamira ustava, in skrbeti je treba za popolno spoštovanje človekovih svoboščin, pravic in njegovega dostojanstva;

5. razvijati je treba materialne pogoje za srečnejše življenje ljudi;

6. dvigati je treba splošno kulturno ravnanje ljudi z vzgojno, zdravstveno, socialno ali kakšno drugo aktivnostjo zavestnih družbenih sil in strokovnih služb.

Seveda smo tu lahko omenili samo nekatere izmed številnih nalog zavestnih družbenih sil, in sicer tiste, ki imajo ali bi mogle

imeti odločilen vpliv na gibanje kriminalitete in drugih socialnopatoloških pojavov v naši deželi.

V tem sklopu ima svoje mesto tudi kazenskopravna družbena reakcija. Neko človekovo dejanje postane kaznivo, kadar ga uradna družba subjektivno ali na podlagi objektivnih nujnosti oceni za nevarno, zaradi česar ga lahko razglasi za moralno in socialno manj vredno in zanj predpiše kazen. S predpisovanjem kazni se ustvarja hierarhija temeljnih družbenih vrednot, minimalni moralni kodeks, ki bi ga moral sprejeti vsak državljan. Tako se torej družbena reakcija kot negativno moralno in socialno presojanje kaznivega dejanja kaže kot eno izmed sredstev za oblikovanje in utrjevanje moralnih vrednot v družbi, kot eno izmed sredstev za utrjevanje in razvijanje subjektivno zaželenih in objektivno nujnih vrednot. Ponovno poudarjam, da to sredstvo ni niti najpomembnejše niti ni edino. Toda dandanes ga še ne moremo zavreči, kajti v današnjih razmerah je še potrebno, da si varstvo družbenih vrednot naadeva obliko svečane in javne moralne obsodbe kaznivega dejanja in njegovega storilca zaradi neenakih ljudi in njihovih neenakih interesov.

b) To je torej prvi razlog, zaradi katerega se nam zdi nepravilno, da se kriminalna politika usmerja izključno le na posameznika. Obstoji pa tudi drugi razlog. Individualistična usmeritev kriminalne politike zapira namreč pot k širši družbeni preventivni dejavnosti in s tem zapira pot sodelovanju javnosti v borbi proti kriminaliteti. Čeprav je generalna preprečevanje danes še potrebna naši družbi v zgoraj omenjenem smislu, je vendarle v znatni meri pasivna institucija, ki za svoje namene uporablja represijo in nasilje. Napredek v socialistični družbi bi moral biti v tem, da bi se začela družba v celoti aktivno boriti za odpravljanje materialnih in moralnih družbenih pogojev kriminalitete. Kolikor je potrebna in pomembna dejavnost za resocializacijo posameznika in kolikor je potrebna, da dopolnjuje splošne napore za zatiranje in preprečevanje kriminalitete, bi sama po sebi ne mogla biti uspešna, ker bi enega resocializiranega posameznika zamenjala dva nova delinkventa, zrasla iz spremenjenih in neurejenih družbenih razmer.

II.

Pojmovanje družbene intervencije v borbi proti kriminaliteti

O tem, kako naj bi se organizirala družbena dejavnost za preprečevanje kriminalitete in drugih socialnopatoloških pojavov,

smo nekaj že slišali v referatu tov. Milutinoviča. Zato bi hotel povedati nekaj besed le o tem, kje so meje in kakšne so nevarnosti intervencije javnosti in družbe v borbi proti kriminaliteti. Izkušnje iz Sovjetske zveze nam lahko v tem pogledu mnogo koristijo.

1. Meje in nevarnosti intervencije javnosti in družbe

Znano je, da se je začela v Sovjetski zvezi pred nekaj leti kampanja za povečano vlogo družbe v borbi proti kriminaliteti. Kampanja je bila organizirana z geslom, da je treba okrepiti pritisk družbe nasploh in posebej okolja na ljudi, ki so nagnjeni k izvrševanju kaznivih dejanj, pa tudi k izvrševanju drugih izgrediv in nediscipline. Zamisel samo po sebi bi bilo treba sprejeti, kajti posreden pritisk visoko zavestnega, kulturnega in discipliniranega okolja bi vsekakor lahko ne le vplival na posameznika in ga zadrževal pred storitvijo antisocialnih dejanj, ampak ga celo tudi preoblikoval. Toda problem obstoji prav v tem, da okolje po navadi ni takšno in da iztirjeni posamezniki prepogosto najdejo ugodne pogoje za svoje ekscese ravno v okoljih z nizkim moralnim in disciplinskim standardom. Po drugi strani obstoji zaradi tega nizkega standarda velika nevarnost, da bi se mogel koristni posredni pritisk spremeniti v neposredni pritisk, v katerem bi se izživiljele primitivne težnje v smislu maščevanja in povračila, zlorabe oblasti, nagajanja in podobno na račun svobode, pravic in dostojanstva človekove osebnosti. V sovjetskih periodičnih publikacijah iz let 1959—1962 večkrat naletimo na zmerne in trezne opomine v zvezi z zakonitostjo in pravno varnostjo državljanov nasploh, zlasti ostre kritike pa najdemo na račun dela posameznih tovariških sodišč, narodnih družin in delovnih kolektivov. Prikazani so primeri neupravičenega preganjanja nedolžnih ljudi in primeri, ko so posamezniki in manjše skupine, skrite za hrbtnom neinformiranega ali ubogljivega kolektiva, prikrivali huda kazniva dejanja ali pretirano povečevali razne malenkosti. Ob notranjih protislovjih na današnji stopnji družbenega razvoja se lahko za geslom o zamenjavi državnega z družbenim pritiskom skriva še dosti nevarnosti za človekovo svobodo, njegove pravice in dostojanstvo. Neomejena in ne dovolj pretehtana zamenjava državnega pritiska z družbenim pritiskom bi lahko sprostita nekatere posamezne in skupinske primitivne težnje po maščevanju in povračilu, o čemer imamo že danes nekaj dokazov. Proces spreminjanja

državnega podrejanja posameznikov v družbeno podrejanje se ne more uresničevati z enostavnim prenašanjem represije z organov kazenskega pravosodja na ulico. Po drugi strani gre pri kriminaliteti in drugih socialno-patoloških pojavih zelo pogosto za prav zapletena vprašanja človekovega duševnega in družbenega življenja, ki zahtevajo poleg poročstva za varstvo zakonitosti in človeških pravic tudi zelo visoko stopnjo strokovnega obravnavanja. Skratka, na tem področju ne bi smeli dovoliti nobene navidezno demokratične akcije. Nekateri sovjetski pisci so vse to opazili in zahtevajo v svojih razpravah, naj se okrepi družbenega pritiska omeje le na tiste, ki ne posegajo v področje človekove svobode in njegovega dostojanstva.

Menim, da se moramo s takšnim stališčem strinjati tudi mi. Intervencija javnosti in družbenih sil bi se morala pri nas za sedaj usmeriti predvsem v dve smeri, in sicer:

a) v večjo angažiranost javnosti in družbenih sil za krepitev in poviševanje moralnih in etičnih norm ter standarda naše družbe in za odpravljanje materialnih pogojev kriminalitete;

b) v večjo angažiranost javnosti pri razvijanju medčloveških odnosov in v odstranjevanje preprirov ter napetosti med ljudmi.

Glede prve smeri družbene intervencije moramo pripomniti, da razen splošnega izboljšanja življenjskih razmer, ki je posledica same materialne graditve naše družbe, še nismo kaj dosti storili. Zne intervencije Zveze komunistov in osebno tovariša Tita, čeprav dobro mišljene in formulirane, so v praksi prešle na povsem splošno politično raven, ne pa na raven splošno človeških moralnih in etičnih kvalitet, kakršne so poštenost, delavnost, kulturnost, spoštovanje sočloveka, zlasti žene, človeška solidarnost in temu podobno. Ni dvoma, da bo tatvin, poneverb, nediscipline in podobnega mnogo več v tistem delovnem kolektivu, v katerem imajo vodilni ljudje od direktorja navzdol malomaren odnos do družbene lastnine, delavnosti, discipline itd.

Kar se tiče druge smeri, smo ustanovili poravalne svete in o tej koristni ustanovi smo že mnogo razpravljali. Vendar bi morali razmišljati še o drugih oblikah za poravnavanje preprirov in napetosti med ljudmi. Imamo disciplinska sodišča kot nekakšno obliko tovariških sodišč, toda znano je, da ni nikjer toliko nezakonitosti in kršenja z zakonom zajamčenih pravic državljanov, kot ravno pri disciplinskih sodiščih. Ali ne bi bilo dobro, da bi razmislili o tej instituciji in ji dali takšno obliko in vsebino, ki bi ustrezala njenemu cilju, to je pravočasni in po obliki

primerni intervenciji najbližjega okolja, kadar posameznik v resnici iztiri iz svojih občečloveških ali drugih dolžnosti?

2. Družbeni in visokostrokovni pomen pravosodne funkcije

V zvezi s tem bi hotel izraziti svoje globoko nesoglasje s težnjami, po katerih naj bi se naše pravosodje vrnilo v starodavne oblike ljudskega sodstva, z geslom, češ da so pravniki abstraktni in da bi bilo zato treba v sodne dvorane prinesiti nekakšen ljudski instinkt za pravičnost. Druga tretjina 20. stoletja se mi zdi nekako neprimerna za ponovno oživiljanje raznih instinktov in različnih oblik družbenega življenja, kakršne so veljale pred tisoč leti. Uresničenje takšnih teženj bi pomenilo zamenjati znanje z neznanjem, strokovnost z diletantizmom, zakonitost z nezakonitostjo, pravno varnost državljanov s samovoljo in neredom v družbi. Vodenja različnih oblik družbene dejavnosti (gospodarske, kulturne, socialne in drugih) si danes ne moremo misliti brez obsežnega in vse večjega strokovnega znanja. Celo politika in zlasti zunanja politika nista več stvar intuicije in instinkta, marveč velike izobraženosti in temeljitega proučevanja. Odkod torej misel, da bi se bilo treba vrniti v pravosodju za tisoč let nazaj, odkod mišljenje, da je sojenje nekaj, kar zmore vsakdo?

Menim, da so takšne težnje skrajno škodljive in da nasprotujejo vsem spoznanjem ter razvojni tendenci na tem področju, ki jo lahko vidimo, če se le malo poglobimo v gibanje in razvoj te družbene funkcije. Zadostuje naj ugotovitev, da se povsod uveljavlja potreba po vse večjem strokovnem znanju in specializaciji javnih tožilcev, sodišč in organov za izvrševanje kazni, pa celo več, da se namreč vsi ti organi poleg pravnikov bogatijo tudi s sociologi, psihologi, pedagogi in z drugimi strokovnjaki zaradi še boljšega preprečevanja in zatiranja kriminalitete. V zvezi s tem bi bilo treba morda premišljati o današnji praksi, po kateri se sodniki premeščajo iz oddelka v oddelke in ostajajo zato brez možnosti specializacije.

3. Spreminjanje organov državne represije v organe družbene prevencije

Na koncu tega dela svojega koreferata bi hotel na kratko omeniti samo še neki problem. Znano je, da je stihijski razvoj v kapitalističnih deželah pripeljal do tega, da se dandanes z bojem proti kriminaliteti ne

ukvarja samo policija, marveč je nastalo mnogo prostovoljnih, zasebnih, političnih, cerkvenih, karitativnih in drugih društev, ki pomagajo pri prevenciji, pri tretmanu in pri postopenalni dejavnosti. V tem razvoju vidim določeno težnjo, da bi se od izključno državne in policijske borbe proti kriminaliteti prešlo k širši družbeni borbi.

Vendar moremo v našem razvoju nekako od leta 1955 dalje opazovati dejstvo, da so se začeli s prevencijo kriminalitete v veliki meri ukvarjati organi za notranje zadeve. Njim gre zasluga, da so se pri nas začeli uvajati nekateri praktični preventivni ukrepi, ki so bodisi ožje tehnične narave bodisi širše družbene narave. Zanimivo je ugotoviti, da se je kot razlog za takšno dejavnost organov za notranje zadeve navajalo dejstvo, da drugi organi, ki bi bili za takšno dejavnost bolj pristojni, niso zadosti usposobljeni. Čeprav je to res, se mi vendarle zdi, da se je tu pokazala tudi neka nujna in pozitivna težnja. Organi za notranje zadeve in sploh organi kazenskega pravosodja stoje še vedno v prvih vrstah boja proti kriminaliteti, kakor je to ob neki priložnosti dejal prof. Bayer. Njim pripada in jim bo še pripadala vloga iniciatorja in koordinatorja družbenih in strokovnih sil v boju proti kriminaliteti in drugim negativnim družbenim pojavom. Toda ker je bistvo boja proti kriminaliteti vse bolj v prevenciji, se ti organi nujno spreminjajo v organizatorje in koordinatorje preventivne dejavnosti. S tem se po eni strani spreminjajo iz organov represije v organe prevencije in ker je prevencija pomembna družbena dejavnost, se po drugi strani spreminjajo iz organov državnega prisiljevanja v organe družbene dejavnosti na tem področju. Potemtakem se torej zdi, da je bila zgoraj omenjena usmeritev organov za notranje zadeve pravilna. Vendar v zadnjih dveh letih lahko opazujemo precej občutno umikanje organov za notranje zadeve s položaja prevencije na ozke policijske položaje, pri čemer prepuščajo prevencijo drugim organom oziroma, z drugimi besedami povedano, njeni usodi. Vprašujemo se, ali je ob vsem zgoraj povedanem takšna usmeritev potrebna in ali ne pomeni, da se tu vračamo na položaj, ki ga ima policija na Zahodu. To bi lahko pripeljalo do tega, da bi se kot v zahodnih deželah tudi pri nas začel razvijati povsem nezdrav odnos javnosti do problema kriminalitete, ki se kaže v tem, da nihče ničesar ne ukrene za prevencijo in kadar kot posledica tega naraščajo nekatere oblike kriminalitete, začno vsi pozivati policijo, naj z ostrimi ukrepi razčisti položaj. Ko seveda policija tega ne zmore, kažejo vsi s prstom nanjo kot na krivca, ne

pa na tiste družbene sile, ki so v resnici odgovorne za zadevo. Takšno stališče po cni strani demobilizira družbene sile in državljanje kot posameznike, ki se zato do kriminalitete in podobnih pojavov ponašajo kot do tuje stvari. Po drugi strani pa ravno takšno stališče in takšen odnos polagoma povzročata primitivne zahteve po maščevanju in povračilu ter po strogi represiji, namesto da bi skušali spoznati pogoje in faktorje kakšnega pojava in namesto da bi storili kaj stvarnega za preprečevanje kriminalitete in za resocializacijo storilcev kaznivih dejanj. Razumljivo je, da je mnogo lažje moralizirati, obsojati in zahtevati ostre kazni, kot pa potrpežljivo in vztrajno delati za prevencijo, da bi se zvišal moralni in etični standard naše družbe, za vzgojo mladine, za zgraditev različnih zavodov, ki so nam potrebni itd. Ravno v naši družbi ne bi smeli nehote podpirati prvih omenjenih teženj, marveč bi morali zavestno razvijati vsak stvaren ukrep, ki bi lahko pripomogel k preprečevanju pogojev in vzrokov kriminalitete ter k usposabljanju iztirjenih ljudi za življenje v družbi.

III.

Družbena narava pravosodne funkcije

Na koncu tega koreferata mi dovolite še nekaj besed o družbeni naravi pravosodne funkcije. Organi kazenskega pravosodja opravljajo po mojem mnenju družbene funkcije, in sicer prav tako tedaj, ko opravljajo ožjo strokovno dejavnost, kakor tudi tedaj, ko prekoračijo ta ožji okvir in nastopajo kot pobudniki in mobilizatorji družbenih sil v borbi proti kriminaliteti.

1. Strokovna dejavnost organov kazenskega pravosodja kot družbena dejavnost

Odkrivanje kaznivih dejanj, pregon storilcev, preiskovanje, sojenje in izvrševanje kazenskih sankcij — vse to so strokovne dejavnosti organov kazenskega pravosodja, hkrati pa so, naj se tega zavedajo ali ne, tudi družbene funkcije. Glede tega se moramo strinjati z vsemi tistimi, ki so všteti z Leninom poudarjali, da je mnogo bolj pomembno to, da se odkrijeta vsako kaznivo dejanje in vsak storilec, kakor pa to, ali bo storilec pozneje strogo kaznovan. Ta trditev izhaja ravno iz predpostavke, da je odkrivanje kaznivih dejanj in storilcev ne le strokovno delo policije, marveč izredno pomembna

družbena funkcija, ki prispeva k občutku varnosti državljanov in če je dosledna ter učinkovita, jemlje možnostnim storilcem skoraj vsakršno upanje, da se bodo izognili pregonu. V tem pogledu še zelo zaostajamo, o čemer pričajo podatki, da ostaja nekaj več kot 25 odstotkov vseh prijavljenih kaznivih dejanj neraziskanih, pri nekaterih kaznivih dejanjih pa se ta številka povzpenna celo do 80 odstotkov ali še več. Pri tem moramo ugotoviti, da državljan, njegove pravice in dobrine še niso postali v očeh naših organov povsem enakovredne nekaterim drugim dobrinam, ki jih varuje kazenski zakonik. To vidimo iz tega, da ostaja neraziskanih le malo hujših kaznivih dejanj zoper splošne družbene dobrine, medtem ko ostaja zelo veliko kaznivih dejanj zoper državljana in njegove dobrine neraziskanih. Takšna usmeritev se je dala opravičiti v prvih povojnih letih, danes pa to ni več mogoče, kakor tudi ne moremo opravičevati tega, da ponekod vse sile usmerjajo na druga področja (na primer na promet), ki sicer niso nepomembna, vendar pa spet niso toliko pomembna, da bi morali zaradi njih zanemarjati vse drugo. Zato se kot zelo pomemben ukrep preventivne in družbene narave kaže potreba po okrepitvi kriminalistične službe, da bi se odstotek neraziskanih kaznivih dejanj zmanjšal na najmanjšo mero.

V tej zvezi moramo omeniti tudi sodelovanje državljanov pri odkrivanju kaznivih dejanj. Pri tem se pojavljata dve poglavitni motnji za intenzivnejšo udeležbo in sodelovanje državljanov. Prva je že omenjena mentaliteta, po kateri se navadnega državljana kriminaliteta ne tiče. Zato lahko pride od tega, da ljudje ne prijavljajo kaznivih dejanj, čeprav so jim bili očividci, pa tudi do tega, da ne posredujejo, če je napaden kdo drug. Opozoriti hočem na to, da so prav takšen pojav opazili tudi v Sovjetski zvezi in ga ostro kritizirali. Toda medtem ko takšno pasivnost in neobčutljivost ljudi po toliko letih stalinizma še nekako razumemo, pa je nekaj podobnega težje razumeti v naših razmerah, zlasti če imamo pred očmi idejo družbenega samoupravljanja. Dvomim, da bi tu šlo le za egoizem, za pomanjkanje človeške vzajemnosti in za podobne občutke. Menim, da gre tu za širše moralnopolitične probleme v zvezi z odnosi med posameznikom in družbo. Med drugim mislim zlasti tudi na problem dobrega obveščanja javnosti o kriminalnih pojavih. Zdi se mi, da informacije o posameznih kaznivih dejanjih, celo kadar niso slabo napisane, ne prispevajo dosti k tisti globlji obveščeni, ki ustvarja možnost, da ljudje razmišljajo o družbenih problemih in med njimi

tudi o kriminaliteti in da reagirajo osveščeno ter razumsko, ne pa čustveno in nerazumsko. Šele takšno obveščanje bi lahko odprlo pot za angažiranje javnosti nasploh v vseh vidikih boja proti kriminaliteti.

Druga motnja je organizacijske in tehnične narave, toda zaradi tega ni nepomembna. Zdi se, da bi bilo treba sodelovanje državljanov pri odkrivanju kaznivih dejanj in njihovo morebitno samoiniciativno intervencijo v primerih nujnosti čimbolj osvoboditi raznih formalnosti. Kakor brez ognja ni dima, tako tudi po vsej verjetnosti ni utemeljeno splošno mišljenje, da je treba čimprej zapustiti kraj prometne nesreče ali pretepa, da se ni treba vmešavati, kadar kdo kliče na pomoč itd., ker ima vse to za posledico nešteto zasliševanj, tekanj in drugih neprijetnosti. Previdnost organov za notranje zadeve je v takšnih primerih povsem razumljiva, toda vendarle bi bilo treba z večjim občutkom in pazljivostjo obravnavati vsako pomoč državljanov, da bi jo čimbolj razvijali, ne pa zamorili.

Zelo pomembno vprašanje v zvezi z družbeno funkcijo organov kazenskega pravosodja je tudi trajanje postopka. To vprašanje so že mnogokrat pretresali. Vendar bi bilo zelo enostransko, če bi v tem pogledu napadali samo sodišča, ker obstoje tudi mnogi povsem objektivni vzroki za to, da se nekateri postopki zavlačujejo. Poleg tega moramo pripomniti, da bodo nekateri postopki še daljši, kadar bodo naša sodišča prepričana o tem, da se brez globljega poznanja storilčeve osebnosti in okolja ne morejo izrehati racionalne in učinkovite kazenske sankcije. Če moramo izbirati med hitrim, toda nekvalitetnim in nekoliko počasnejšim, toda kvalitetnim sojenjem, potem bi se bilo treba odločiti za drugo alternativo.

V okviru problemov, ki zadevajo družbeno funkcijo strokovne pravosodne dejavnosti, hočem povedati nekaj besed še o kazenski politiki. Včasih slišimo pri nas zahtevo, češ da bi morala biti kaznovalna politika enaka na območju vse države, baje zaradi načela enakosti državljanov in pravičnosti. To bi potemtakem pomenilo, da bi morala sodišča za podobno kaznivo dejanje izrehati po vsej državi enako kazen. S takšnim stališčem se ne bi mogel strinjati, ker nasprotuje našim osnovnim teoretičnim postavkam. Pri izbiri in odmeri kazenske sankcije gre za vprašanje presoje družbene nevarnosti storjenega kaznivega dejanja v konkretnih okoliščinah in razmerah (socialnih, ekonomskih, političnih, moralnih itd.) neke pokrajine, gre za vprašanje presoje vpliva, ki ga bo imela izrečena kazenska

sankcija na ožjo in širšo okolico, pa tudi za vprašanje storilčeve nevarnosti in potreb, ki jih nalaga njegova resocializacija. Če je to pravilno izhodišče za določanje kaznovalne politike vsakega posameznega sodišča za njegovo območje, je tedaj povsem očitno, da se za podobna kazniva dejanja ne morejo po vsej državi izrehati enake kazni.

2. Širše družbeno delovanje in vpliv pravosodja na javno mnenje in družbeno zavest

S tem pa že prehajamo iz meja ožje strokovne dejavnosti organov kazenskega pravosodja na njihovo še širšo družbeno dejavnost. Če politika uporabljanja kazenskih sankcij kot družbena sankcija proti kriminaliteti noče biti sama sebi namen, samo uradniško in šablonsko odmerjanje taks, tedaj mora upoštevati vse zgoraj omenjene okoliščine. To pa je možno le tako, da vsako sodišče dobro pozna svoje območje, njegova prejšnja in današnja družbena gibanja in dogajanja, mentaliteto njegovih prebivalcev, pa tudi težnje in cilje našega družbenega razvoja. Tako bi bila aktivnost sodišča zavestno usmerjena v to, da bi vplivala na utrjevanje tistih vrednot v zavesti ljudi, ki še niso dovolj utrjene. Praktično opravljanje pravosodne funkcije bi v tem primeru ne bilo le pasivni izraz neke stopnje družbene zavesti, marveč tudi aktivni soustvarjalec te družbene zavesti. O tem smo dovolj govorili že v začetku decembra lani (1962) v Beogradu na drugem posvetovanju našega združenja, o tem pa govori tudi naša ustava. Toda sodelovanje organov kazenskega pravosodja z drugimi družbenimi činitelji, kakršni so politična vodstva političnoteritorialnih enot, razne službe občinskih in okrajnih skupščin, družbene organizacije itd., čeprav je zelo potrebno, pa ima lahko za posledico določene nevarnosti in jih včasih tudi v resnici ima. Gre za neodvisnost sodišč, ki je pri nas proklamirana v programu Zveze komunistov in v ustavi. Ko govorim o neodvisnosti, ne mislimo na to, da sodišče lahko visi nekje v zraku in izdaja svoje odločbe neodvisno od časa, kraja in družbe, v kateri deluje. Nekoliko prej smo omenili, kaj vse so pogoji in kakšne so okoliščine, ki jih mora sodišče upoštevati pri določanju svoje kriminalne politike. Iz tega jasno vidimo, da ne gre za abstraktno neodvisnost. Razlog, zaradi katerega moramo vendarle o tem nekaj spregovoriti, obstoji v dejstvu, da kljub sklepom IV. plenuma ZKJ iz leta 1951 organi kazen-

skega pravosodja niso še povsod po državi uspeli dvigniti se do svoje resnične neodvisnosti. V mislih imam dve skrajnosti, katerina je posvetil pozornost že IV. plenum, in sicer prvo, ki se kaže v tem, da se ti organi zaradi strahu pred intervencijo in vmešavanjem političnih organov izolirajo od njih in se trdovratno držijo črke zakona, ter drugo, ki pa je v resnici že zelo redka, da se namreč organi kazenskega pravosodja podrejujejo nekaterim vodilnim posameznikom ali skupinam. Oba pojava sta nedvomno škodljiva ne le za nadaljnji razvoj in kvaliteto našega pravosodja, ampak tudi nasploh za borbo proti kriminaliteti in to ravno v zvezi z vprašanjem o vlogi in udeležbi javnosti v tej borbi. Tu bi se kritika ne smela skrbeti samo ali v prvi vrsti na organe kazenskega pravosodja, marveč predvsem na tiste politične vodilne organe, ki se še niso mogli otresti mentalitete o transmisijah. Toda organi kazenskega pravosodja niso nikakršne transmisije in ne smejo služiti nikakršnim posameznikom ali skupinskim interesom, nikakršnim enodnevnim interesom kakšne bolj ali manj upravičene politične taktike. Organi kazenskega pravosodja morajo biti organi, ki samostojno in odgovorno ter povsem zavestno ocenjujejo položaj svojega območja, ki izrekajo svoje

sodbe na podlagi zakona, upoštevajoč pri tem v kar največji meri pravičnost, in ki s tem podpirajo pozitivne težnje naše družbe ter prispevajo k utrjevanju pozitivnih vrednot v zavesti ljudi. Pri tem bi morali omenjeni organi seveda sodelovati z vsemi drugimi političnimi, družbenimi in strokovnimi činitelji kot enakopravni in samostojni organi za dosego ciljev, ki so vsem isti, namreč boljšega in sročnejšega življenja naših ljudi. Takšen položaj in takšno delovanje organov kazenskega pravosodja je po mojem mnenju eden bistvenih pogojev za večji uspeh boja proti kriminaliteti v naši družbi, pa tudi eden bistvenih pogojev za večjo udeležbo delovnih ljudi in njihovih političnih ter družbenih organizacij v tem boju. To bi ne le povzdignilo avtoriteto teh organov in zaupanje v njihovo kvaliteto delo in njihovo pravičnost, marveč bi povzdignilo zaupanje ljudi v socialistični družbeni sistem nasploh, ker bi se tudi na tem področju v večji meri uresničevali visoki moralni in etični ideali, ki jih imajo naši ljudje pred očmi, kadar govorijo o socializmu. Spreminjanje človeških idealov v resničnost, premagovanje prepadov med ideali in resničnostjo, je eden najosnovnejših pogojev za zmanjšanje kriminalitete in njej podobnih negativnih družbenih pojavov.

Na rob diskusiji

Ker bo celotno gradivo s posvetovanja v Splitu objavljeno na drugem mestu, piscu tega zapisa ne gre za to, da bi povezal poglavitno vsebino vseh prispevkov v diskusiji. Želim pa opozoriti na nekaj poglavitnih problemov, ki jih je razprava ob referatu in koreferatu osvetlila, pri čemer se bom omejil na tiste, ki so po moji, vsekakor osebni presoji glede na tehtnost diskusijskega podajanja ali pa že sami po sebi dajali ton posvetovanju.

Razen tega pa se mi zdita potrebni še dve nadaljnji uvodni opombi. Predvsem je treba poudariti pozitivno stran posvetovanja že zaradi njegove solidne strokovne ravni, zlasti pa zaradi tega, kar se skriva za njim. Posvetovanje me prepričuje, da se je po drugem kongresu pravnikov Jugoslavije (Zagreb 1958), ki je obravnaval podobna vprašanja, na področju boja zoper kriminaliteto marsikaj spremenilo na bolje; govorimo lahko o precej številnih in konkretnih prizadevanjih za osvetlitev problema kriminalitete s solidnimi analizami, to pa prav s stališča oziroma s težnjo, najti nekaj osnovnih vzvodov in pravo smer za delovanje pri preprečevanju družbenih patoloških pojavov. Ugotavljam lahko, da so udeleženci posvetovanja v disku-

siji (z nekaj prav osamljenimi izjemami) prepričljivo opozorili, da smo nekje na širši fronti že krenili po poti lastnega osveščanja, poglobljanja v družbene probleme in njihovega spoznavanja. To se kaže v tem, da se na splošno odklanja nekaj še zelo trdna vera v vsemoč državne represije, in v tem, da se iščejo tiste šibke točke v družbeni sredini in atmosferi, ob kateri se zatikajo, večasih pa tudi ustavljajo in razbijajo poskusi, postaviti družbeno akcijo na tem področju na solidno, strokovno utemeljeno izhodišče in ji začrtati pravilno akcijsko smer.

Potrebno pa se mi tudi zdi opozoriti na to, da naslednji prikaz problemov v diskusiji, ki izhaja predvsem iz ekstremnih ocen in poudarja zlasti tako imenovana šibka mesta v družbeni akciji, z ničimer ne zmanjšuje optimistične prognoze za nadaljnji razvoj prizadevanj za preprečevanje kriminalitete. Posvetovanje v Splitu je gotovo pomembna etapa na tej poti.

Katere poglavitne probleme bi torej lahko izluščili iz obširnega gradiva, ki ga je prispevalo 21 diskutantov na posvetovanju?

1. Kar zadeva širše in konkretno družbeno okolje, tako imenovano javnost na splošno, je treba ugotoviti, da je javnost bodisi pov-